

גיאוגרפיה והתגוננות בברית הסובייטים

אוסקר פון נידרמיר, קצין גרמני, — אחד מפעילי האסכולה הגיאוגרפית (מיסודו של הגנרל האוסהופר) אשר הניחה, בתקופה שבין שתי מלחמות-העולם, את היסוד הרציונלי לגיאוגרפיה-אליזם הגרמני, — היה נחשב כאחד המומחים הראשיים בארצו לבעיות רוסייה הסובייטית והיחסים אתה. במאמריו היה מבסס את ההשקפה שהתהלכה בחוגים מסוימים בגרמניה, כי רק בשיתוף-פעולה עם רוסייה תהיה ידה של גרמניה על העליונה בהתנגשותה עם העולם המערבי בעד הגמוניה עולמית. בסוף 1939, לאחר ביקור ברוסייה, שקד על טיפוח רעיונותיו בחוגים הצבאיים-המדיניים של גרמניה. אם כי מאמרו זה נכתב לפני 7 שנים, עוד רב הענין בו.

צירפתי „גיאוגרפיה“ עם „התגוננות“, משום שכל השטח הגדול אשר ברשותה של ברית-הסובייטים כיום ערוך כולו במגמה של הגנה. רוסייה החדשה למדה את הלקח העולה מתוך מפלתה של רוסייה הישנה במלחמת 1914—1918 וכן הסיקה מסקנות מתוך העובדה, שעם הוצר המדינה הפולנית הוסג גבולה המערבי לאחור, כדי 650 קילומטר מזרחה: היא ערכה את מבנה-גופה בכיוון לעומק. בנינה המחודש והמשוכלל של הארץ הענקית דורש תקופת התפתחות ארוכה של ימי-שלום, שלא קל להבטיח אותה, מחמת עמדתה המבודדת של רוסייה בתוך עולם „רכושני“ אשר מסביב. אכן הסכנות האלו טבועות בעצם מהותה של ברית הסובייטים. בניגוד אשר בין המשטר הסוציאליסטי ובין המשטר הרכושני רואים שליטי מוסקבה את הכרח ההתנגשות בין השנים שאין להמנע ממנה. ואין הם יכולים לתאר להם התנגשות זו בלתי אם בצורת אינטרוונציה משותפת — זכר מלחמות האינטרוונציה של שנות 1919—1921 עודנו חי כל כך! — בצורת מסע של המעצמות „האימפריאליסטיות“ צרות-השטח, הרעבות למושבות, מסע-צלב ארוך כנגד מדינת הפועלים והאכרים, בטרם תחזק עד כדי לבטל כל סיכוי של התקפה. כיסוד להגנה מוצלחת של הארץ ראו הסובייטים את ההכנה הכלכלית, ובראש וראשונה בשדה התעשייה, ולבסוף את עצמאותו הגמורה של המשק שלא יהא תלוי בחוץ-לארץ. הנחשלות בשדה התעשייה וחוסר אמצעי-קרב טכניים הנובע מתוך כך, מצד אחד, ושטחן הגדול ותכונתן של חזיתות-המלחמה המשוערות וכן כמות האנשים המרובים העומדים לשירות, מצד שני, — כל אלה מן ההכרח שישפיעו באופן מכריע על ההכנות למלחמה, ועל פעולות-המלחמה. על כן מעדיפים הרוסים את צבא-ההמונים ואת מלחמת התנועה על הצבא המקצועי הקטן והנבחר ועל מלחמת העמדות, אשר בה יפה כוחה של הטכניקה מכוחו של האדם. האדם, האיש הפוליטי, הלוחם בעל ההכרה המעמדית, מורם כאן מעל לחומר, מעל למכונה, אשר בדרך כלל זכתה לכבוד רב מאוד בארץ זו. אין זה בא לומר, שהצבא האדום לא הכיר במלוא ערכה של המכונה בקרב המודרני. ואולם מלחמת-תנועה ואספקתו של צבא-המונים כזה מחייבים רשת של תחבורה משוכללת אשר עדיין אינך מוצא אותה ברוסייה של עכשו. זוהי נקודתה החלשה ביותר. ככל שקשרי התחבורה דלים יותר, כן יש לכלול יותר שטח בתחום ההאבקות הצבאית. ואולם זאת הבינו הרוסים כל הימים. כי בניגוד לנו, יושבי אירופה התיכונה, סיגלו להם הרוסים מושגי-שטח נרחבים מאוד בתחומי היבשה הגדולה אשר ברשותם. תוקפיה של רוסייה זלזלו מדי פעם בפעם בכוחה להתגוננות. אכן, כל פעם שהרוסי חרג אל מחוץ לתחום היבשתי הנהיר לו ונאחז בשניו באיזו נקודה אשר בסביבתו, נחל כשלונות: סיבסטופול, פורט-ארטור, ולדיבוסטוק. חסרו

לו האחיזה הפנימית והמנוף בשביל שיאי-גידול כאלה. בעסקנו בסקירה גיאוגרפית-צבאית אי-אפשר לנו להתעלם לחלוטין מן השאלה בדבר אויבי-המלחמה האפשריים של ברית-הסובייטים. לא קל לענות על שאלה זו: כי המבנה הפוליטי המקיף את ברית-המועצות ניתן לתנודות והוא רב-ניגודים. על כל פנים אין לראות את האויב בדמות אירופה המאוחדת למסע-צלב.

המפלה במלחמת-העולם הקודמת, הסגת הגבול המערבי, המפנה למזרח, ההתאוששות העצמית וההתרכזות הפנימית, – כל אלה לימדו את הרוסים להכיר את התקלות הכרוכות בהתפשטותם העצומה ובזלזולם בשטח, את חולשת המרחבים שלהם מבחינת הגנת-הארץ באמצעים עצמיים. יש אפוא לתקן עתה את אשר הוזנח במשך דורות. הפחד התמידי מפני התקפות-אויב הוא הגורם העיקרי לאמצעים הבהולים-מדי בבנייה התעשיתית הפנימית של הארץ, עם כל היסורים הכרוכים בזה בשביל התושבים. גם בתחום זה שוב זלזול בשטח והפקרת-שטחים, אשר תיראה בעינינו – מבחינה משקית טהורה – פנטסטית, בלתי-מושגת ומסוכנת.

מה הם אפוא פני כל השטח הנרחב הזה כולו, שיש לארגנו לשם הגנתו? הארץ של ממלכת-הצארים הרוסית הישנה יצאה ממלחמת-העולם, ממלחמת האזרחים ומלחמות-האינטרוונציה שלמה בעיקרה. עובדה שיש לראותה לא כתוצאה של מערכה צבאית או של חולשת האויבים, כי אם כפרי מסיבות פוליטיות-גיאוגרפיות. בדברי ימי רוסיה באלף השנים האחרונות אנו מוצאים הוכחות לכך למדי: כל מי שנלחם בקו הפנימי, זכה תמיד באחרונה להיות המנצח. הכוחות השואפים-אל-המרכז נמצאו תמיד חזקים מן הכוחות הנמשכים-מן-המרכז. בכל צפונה ודרומה של המדינה הענקית נותן הטבע משען-מגן נהדר; חופי-קרח ומדברי-חול נחשבו עד עכשו כגבולות שקשה לעברם. תפיסה אחת לאורזים הרוסים* ולבולשביקים הסטליניים על אודות ארץ-הערבה האחידה ובת הדמות האחת, המשתרעת מן הקרפטים ועד לשרשרות ההרים האסייתיות והים האוחזי. כדאי לציין מרחקים אחדים, בקו האויר, אשר יגדירו את אפיו של המרחב הנתון בתחום ההתגוננות הצבאית: מן הגבול הפולני-רומני עד לשפך נהר אמור – 8000 קילומטר, ממורמנסק עד להרי פמיר 4000 קילומטר. ואולם ממורמנסק עד אודיסה עולה המרחק בקו ישר ל-2600 קילומטר. לנינגרד, מינסק ואודיסה היו לערי-גבול, ומוסקבה קרובה עד כדי 600 קילומטר אל הגבול המערבי, ואילו חבל אורל ומרכזו סוורדלובסק עדיין רחוקים ממנו מרחק של 2000 קילומטר. אבל מה גדולים המעצורים וכמה גדולים המרחקים, אם תרצה להתגבר עליהם לא בקו האויר כי אם על פני הקרקע! כן יש לזכור את החורף, הנמשך בקו הרוחב של מוסקבה ארבעה-חמשה ירחים ומונע אז אפשרות של פעולות צבאיות גדולות. רוסיה של עכשו פושטת את אברי גופה ואת מרכזי משקה לעומק עד לאורל. האם יש להתפלא כי הסחה זו של נקודת-הכובד מעוררת רגשות בלתי-נעימים בלב המעצמות המעוניינות באסיה? הגבול הפתוח במערב מושך אליו את כוחות ההגנה הצבאיים החזקים ביותר.

מה הם האמצעים שבידי רוסיה, בעמה ובמשקה, להגנת הארץ, וכיצד ניתנים אלה לניצול לפי חלוקתה הגיאוגרפית? כונתנו כאן רק להטעים מסיבות גיאוגרפיות

* ה"אורזים" הם קבוצה מבין המהגרים הרוסים שצרפה באידיאולוגיה שלה הלאמה וקיום "מועצות" יחד עם מונרכיזם ופחוס של ממלכה אימפריאלית אדירה. – המערכת.

חשובות, בולטות לעין ביותר. אין אנו יכולים לפסוח על העובדה, שארץ כבדית-הסובייטים, המתארגנת מחדש במובן הפוליטי והכלכלי, תהיה שרויה עוד זמן רב במצב של חולשה מסויימת אשר תכריח אותה להמנע מכל הרפתקה של פוליטיקה חיצונית ומכל סכסוך צבאי רציני. ברוסיה יודעים יפה, כי מלחמה בעתיד תיעשה בהכרח לא על ידי הצבא בלבד כי אם על ידי כל העם כולו, וכמובן שהשטחים הרחבים של הארץ ומיעוט-הצפיפות של האוכלוסיה ימלאו כאן בשעת מלחמה תפקיד נכבד מאד. כן למדה רוסיה לקח מן המלחמה הקודמת ומן התקופה שלאחר המלחמה, כי נחוץ לבנות את הגנת הארץ באמצעים עצמיים וכי עליה לפתח את משקה עד כדי לאפשר בשעת חירום את אספקת כל הצרכים מתוצרת הארץ עצמה. לאמתו של דבר שרויה רוסיה כיום במצב המזכיר לנו מאד את משק-המלחמה שלנו. מנקודת השקפה זו מובנים לנו הקרבנות והעמל הנדרשים מאת העם.

בגידול האוכלוסיה, בחלוקתה לפי איזורי הארץ ובהרכבה חלו מאז המלחמה שינויים שאין לזלזל בהם; במספרה הגיעה ל-164 מיליונים, והצפיפות הממוצעת היא 7.7 לכל קילומטר מרובע. ואולם יש להעיר כאן, כי בחבלי הצפון הגדולים עשירי-היערות ובשטחי הערבה בדרום-מזרח, אין הצפיפות מגיעה אף כדי 1 לקילומטר מרובע. צפיפות-האוכלוסים הגדולה ביותר היא באוקריינה, באיזורי קיוב וחרקוב, והיא נמשכת על פני החלק הפורה ביותר של חבל האדמה השחורה ומותחת רצועת-התישבות עיקרית על פני קוץ לעבר אורל. מלבד זה בולטים בישובם הצפוף איזורי מוסקבה, לנינגרד וקוקו הצפוני. אלה הם החבלים החשובים ביותר לגיוס, שיכון ואספקת-מזון בשעת-חירום. היחס בין הכפר והעיר נשתנה על ידי האינדוסטריאליזציה ותהליך המשיכה לערים והגיע ל-4:1 (לפני מלחמת העולם היה היחס 8:1, בגרמניה 2:1); מספר הערים המונות למעלה מ-50,000 תושב הוכפל מאז המלחמה הקודמת. מוסקבה ולנינגרד מונות כבר למעלה משלושה מיליונים כל אחת. כ-70 מיליון עסוקים כיום בחקלאות וששה מיליונים בתעשייה. מבנה האוכלוסיה נשתנה איפוא באופן יסודי. נוסף לזה יש לשים לב להרכב הלאומי. מפני ניתוק חבלי המערב ומחמת גידול עצמי עלה שיעור הוליקורוסים עד כדי 53 אחוזים מן האוכלוסיה הכללית; שיעורם של האוקראינים, 21%, שבהם מעורבים רבים מן הוליקורוסים, נופל מהם הרבה. כל שאר הלאומים, שבאופן ממוצע אין כל אחד מהם מגיע ל-3% מכלל האוכלוסיה, ממלאים רק תפקיד שני במעלה, בהתאם למספרם. הוליקורוסים מכריעים במספרם בערים, בחבלי התעשייה העיקריים, בין הפועלים, במפלגה ובצבא.

הגנת הארץ, המרוכזת עד מאד, מתנהלת על ידי מוסקבה. החלוקה לשמונה גלילים צבאיים, 2 ארמיות בלתי תלויות זו בזו וקומיסריון צבאי אחד, נסמכת אמנם על חלוקת המדינה לחבלים וגלילים, אבל עם זה היא חורגת בחלקה הגדול הרחק מחוץ לגבולות הרפובליקות הלאומיות. בתיחום הגיאוגרפי של החלוקה הצבאית באות לידי ביטוי, בצורה בולטת, נקודות-המבט של הגנת הארץ. רק ביחס לאוקראינה ועבר הקוקו קיים מצב מיוחד: כאן יש זהות גמורה בין התחום הצבאי והגבולות הלאומיים-האדמיניסטרטיביים. בעוד שהחלקים הטריטוריאליים של הצבא האדום, בהיותם גופים לאומיים קבועים במקומם, מהווים גייסות הקרואים רק לזמן-מה והם שוכנים בחבלים ובגלילי הצבא הפנימיים של הארץ, יען כי גיוסם דורש זמן רב למדי, - הרי הדיביזיות האקטיביות והמוכנות לפעולה מיד עומדות בגבולות החשובים מבחינה צבאית, ובעיקרן במערב, כמובן.

לעיל אמרנו כבר, כי הבנייה המשקית של הארץ מושפעת במידה רחבה מן הצרכים הצבאיים; עוד זה לא כבר שמענו ממוסקבה כי לשם הקמת התעשייה הכבדה ותעשיית-המלחמה הוקרבו והוזנחו ענפי משק אחרים במשך תקופת-החומש הראשונה. החלוקה הגיאוגרפית של התעשייה הכבדה, ובראש וראשונה של תעשיית-הזין, היא כיום הרבה יותר נוחה מאשר לפני מלחמת 18-1914, באשר אז היה חלק גדול ממנה מרוכז במערב. מביאים בחשבון את החסרון שבמרחקים הגדולים, כדי לזכות ביתרון של מניעת הריכוז ושל הדירוג לעומק. רצועת אדמה רחבה, בת כמה מאות קילומטרים בגבול המערב, פרט למרכז התעשייה לנינגרד, פנויה מכל מפעל גדול. רק בשטחי מוסקבה ומזרח אוקראינה אנו מוצאים ריכוז גדול של מפעלים לתעשייה כבדה ונשק. ועדיין מוסיפים מפעלים עיקריים כגון של מוסקבה, טולה, דניפרוסטרוי וחרקוב להיות קרובים קרבת-גבול מסוכנת. לא כן מרכזי התעשייה על הוולגה ובאורל, המרוחקים מכל התקפת-אוויר של האויב.

*

תנאי-התחבורה הגרועים שימשו עוד ברוסיה הישנה, ועדיין משמשים גם כיום, אחד המעצורים הגדולים ביותר להצלחה בהגנת הארץ. בניית דרכי-התחבורה לא התקדמה צעד בצעד יחד עם בניית התעשייה. משום כך יש הכרח גם כיום להחזיק את החלק העיקרי של הצבא קרוב ככל האפשר למקום ההצעדה אל הגבול. אמנם נבנתה שורה שלמה של קווי-תחבורה בכיוון ממזרח למערב ומדרום לצפון, אלא שגם כיום עדיין אינם מאפשרים גיוס מהיר והסעה מהירה של הצבא במידה מספקת, ועד היום מן ההכרח שרשת מסילות-הברזל הדלילה וחוסר-הדרכים (רק כ-2% מן הכבישים מרוצפים שכבת-אבנים עליונה) ישפיעו על חישובי האופרטיביים של הצבא. ולפי שגם חלוקת המצרכים החיוניים ביותר על פני כל הארץ לקויה עד היום, יש ספקות מרובים אם אפשר יהיה להוציא לפועל את האספקה לצבא לוחם. שיקולים אסטרטגיים, בראש וראשונה, מחייבים פיתוח רשת מסילות-הברזל ממערב לקו לנינגרד-מוסקבה-רוסטוב. ובו בזמן בולט הצורך ליצור שממת-תחבורה באיזור הגבול, ביחוד במקום שיש להכביד על התקדמותו של האויב. רשת-מסילות-הברזל כיום יש לה בעיקר אופי דפנסיבי; על כך מעידה גם הכמות המועטת של מסילות כפולות-פסים וביטולן פה ושם. דרכי המים, שיכלו לשמש השלמה רבת-ערך לתחבורה הכללית מפני כיוונם והתחברותם זה עם זה, אינם ניתנים לשימוש צבאי מלא משום שהם מכוסים קרח במשך ירחים תמימים ומשום שזרם המים אינו שווה בכל מקום. לאחר שישוכללו, — מה שיעלה בממון רב, כמובן, — יוכלו באחד הימים למלא תפקיד גדול יותר בהגנת הארץ, לפחות בחלק הדרומי, להובלת מצרכים בהמון. בה במידה שתנאי-התחבורה במכוניות הם עדיין בלתי-נוחים מאוד, כן נוחים הרבה יותר התנאים בשביל תחבורת האוויר, והיא מתוקנת יפה למדי. חיל-האוויר עלול לתקן כמה פגמים בשטחים אחרים.

ערך מכריע בשביל הבטחת אנשים וחמרים לצבא יש לחקלאות, שארגונה המחודש גרם תקלות גדולות ביותר לארץ ולממשלה. הקולקטיביזציה המבוהלת גרמה לאיבוד חלק גדול של הבקר והסוסים, אשר חסרונם יפגע באספקת הצבא. מצב רוחה וכלכלתה של היחידה הצבאית, המורכבת ברובה מאכרים, מהוים בעיות המחייבות דאגה ושקידה רצינית מצד מוסדות-המדינה.

*

בכוחות צעירים, חדשים לגמרי, בגבולות אחרים במערב, על חרבות עולם

ישן אשר לא ישוב עוד, — צריכה רוסיה של ימינו לבנות באמצעים משלה את מפעל הגנת הארץ. עוד מימיה הראשונים הכירה, כי בשביל להבטיח את בנינה הפנימי בשלום היא זקוקה תחילה להזדיינות צבאית חזקה. אין אף חלק אחד לארץ ובאוכלוסייתה, אין ענף במשק, אשר לא יהיה נתפס באיזו צורה שהיא במיליטריזציה. מה שנעשה עד עכשו בשטח ארגונה של הגנת הארץ, ביצירת הצבא האדום ושכלולו, ראוי להכרה בלתי מוגבלת. הפעולה הזאת מצדיקה את התקוה, כי המגרעות הקיימות עדיין, תסולקנה עם התקדמותו של משק הארץ. על כל פנים מהוה צבא-הסובייטים כיום גורם-של-כוח בר-ערך, אשר אויב וידיד יתחשבו בו.

הכתב הדיפלומטי של "טיימס" *

אוצרות אוקריינה

מפקדי-טנקים גרמנים חלמו ודאי לעתים קרובות חלומות נעימים על אודות השטחים הנרחבים של אוקריינה ורוסיה הלבנה, — כאילו נוצרו בשביל טנקים, מיין הָרֵי, כפי שרגילים היו לדבר עוד בשנים שקדמו למלחמה. מאופק אל אופק, מילין על גבי מילין, משתרע המישור האוקרייני, שטוח כל כך, עד כי שדות-הדגן הבשלים נראים רק כמסגרת זהב לתמונת השמים הכחולים והעננים שכעין הפנינה. באשר תמצא גבעות, אין הן מתרוממות ברובן יותר משמתרוממים ככר פיקדילי והיימרקט בלונדון.

הביצות של נהר פריפט הן מעצור לכובש, וכן גם הנהרות של אוקריינה; ואולם הביצות הן קרובות לגבול, בערך, והנהרות הם מועטים — הדניסטר, הבוג, הדניפר והדונץ הנוהרים על פני הארץ באלכסון, בארבעה קוים מקבילים, דרומה. רוסיה הלבנה יש לה חורשות ארנים שעירים בין שדות השיפון שלה, ושורות של עצי-לבנים דומים לחניתות כסף גדולות; אין אלה נוחים כל כך בשביל מעבר-טנקים. באוקריינה יש עצי-לָגֶשׁ, עצי-ערבה ובעיקר עצי-לבנה — המרמזים לנוסע, כי מתקרב הוא לכפר. אבל בעיקר אתה רואה שם את המישור הגדול, ללא סייג, קרקע מוצק תחת הרגלים, בו מניע הרוח את שבלי השעורה, והבקר — דומה לגזע פריזי במראהו — עומד עד ברכיו בתוך הירק ושוקע במשתה-עולמים של מרעה מתוק. בדרך כלל הקיץ שם קיץ ממש, והחורף קשה יותר מן החורף באנגליה. אולם כל מי שישב שם יודע, כי יש אשר גם בעצם הקיץ נפתחות ארובות השמים וגשמים יורדים ימים תמימים. אז יהפכו הדרכים — שאף בימים הטובים ביותר אינן אלא מסילות עפר דרוכות — לתעלות עמוקות של בוץ המגיע עד צירי העגלות. לאחר שבוע מתפורר הבוץ הזה שוב ונהפך לאבק צהוב. החום הוא עצום כאן, כתב נפוליאון אל מָרֶה (Maret) בראשית אוגוסט, "ורב כאן האבק המציק לנו מאוד". בימים כאלה יש לו לכל טרקטור בשדה מעין ענן-זוּוּף קטן ממעל, ובשעת אימוני הצבא האדום יכול אתה לראות בריגדה של טנקים מתקדמת מרחוק בדומה לעמוד-עשן.

בחוף-לארץ תוארה אוקריינה על הרוב כשדמת-חיטים גדולה, אולם החיטה היא רק אחד מגידולי אוקריינה, ומלבדה מגדלת הארץ שיפון, שעורה ושבולת-

* טיימס, 1 ביולי 1941.